

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά
μαθήματα ΠΠ

ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΤΕΧΝΗ ΤΟΥ 20^ο ΑΙΩΝΑ

Ενότητα 2: Πρωτοπορίες: Φουτουρισμός

Άννα-Μαρίνα Κατσιγιάννη
Τμήμα Φιλολογίας

Σκοποί Ενότητας

Βασικός σκοπός της δεύτερης διδακτικής ενότητας είναι η κατανόηση των βασικών αρχών και των ποικίλων εκδηλώσεων του πρωτοποριακού κινήματος του φουτουρισμού.

Περιεχόμενα ενότητας

1. Ο Μοντερνισμός και οι διαφορές του από τις πρωτοπορίες
2. Φουτουρισμός
3. Φουτουρισμός και ζωγραφική
4. Φουτουρισμός και γλυπτική
5. Φουτουρισμός και αρχιτεκτονική

Περιγραφή μαθήματος

Στη δεύτερη διδακτική ενότητα εξετάζεται το κίνημα του φουτουρισμού. Στη διάρκεια του μαθήματος θα παρουσιαστούν οι βασικές αρχές του φουτουρισμού και οι ποικίλες εκδηλώσεις του κινήματος στη λογοτεχνία, στη ζωγραφική, στη γλυπτική και στην αρχιτεκτονική.

Μοντερνισμός

- Ο μοντερνισμός αποτελεί ένα διεθνές κίνημα που εξεγέρθηκε ενάντια στον παραδοσιακό αστικό πολιτισμό. Αμφισβήτησε τις παραδοσιακές αξίες και επιχείρησε να καταργήσει τους καθιερωμένους κανόνες και τις συμβάσεις μέσα από ριζοσπαστικούς πειραματισμούς κάθε είδους, ενώ έδωσε ιδιαίτερη προσοχή στην υποκειμενική συνείδηση του ατόμου και στην αλλοτρίωσή της.
- Το εύρος του μοντερνισμού δεν περιορίζεται γεωγραφικά, ούτε εστιάζεται μόνο στο χώρο της λογοτεχνίας ή της τέχνης. Παράλληλες εξελίξεις παρατηρούνται στο πεδίο των επιστημών του ανθρώπου και στις φυσικές επιστήμες.
- Βασικό γνώρισμα της μοντέρνας ποίησης είναι η βίαιη ρήξη με το παρελθόν σε έναν κόσμο που υφίσταται διαρκείς μεταβολές. Η απόδοση της περίπλοκης πραγματικότητας απαιτεί νέες καλλιτεχνικές μορφές. Το μέτρο και η ομοιοκαταληξία εγκαταλείπονται και επικρατεί ο ελεύθερος στίχος, η συντακτική οργάνωση παραβιάζεται και υποκαθίσταται από αποσπασματικά εκφωνήματα και ελλειπτικές προτάσεις, η στίξη καταργείται. Οι τολμηρές μεταφορές και οι απροσδόκητοι συνδυασμοί ετερόκλητων λέξεων κυριαρχούν και οι εικόνες ή οι ελεύθεροι συνειρμοί αφθονούν .

Μοντερνισμός και Πρωτοπορίες

- Ο μοντερνισμός καλλιέργησε πιστά το ιδεώδες του κλειστού, εσωστρεφούς και αυτόνομου κειμένου, τόσο στην ποίηση όσο και στην πεζογραφία. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να συγκεντρώσει τα πυρά των πρωτοποριακών κινημάτων που άνθισαν κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ού} αιώνα.
- Κινήματα όπως ο φουτουρισμός, το νταντά και ο υπερρεαλισμός κατηγόρησαν τους περισσότερους μοντερνιστές για φορμαλισμό και ελιτισμό. Ο μοντερνισμός δεν έπαψε να διακηρύσσει την πίστη του στην έννοια του ολοκληρωμένου έργου τέχνης.
- Οι πρωτοπορίες θεώρησαν ότι η λογοτεχνία του μοντερνισμού εξαντλείται σε μια απλή ανανέωση των παραδοσιακών εκφραστικών μέσων, σε ένα παιχνίδι αισθητικής τάξης ανίκανο να διαδραματίσει επαναστατικό ρόλο.
- Η πρωτοπορία είναι η ακραία μορφή του μοντερνισμού, η οποία συνδέει την τέχνη με τη ζωή.

Φουτουρισμός

- ❖ Με τον όρο «φουτουρισμός» χαρακτηρίζουμε το πρώτο από τα πρωτοποριακά κινήματα που εκδηλώθηκαν στις πρώτες δεκαετίες του 20ού αι. αιώνα και κυριολεκτικά άλλαξαν το περιεχόμενο, τη μορφή και το ρόλο της τέχνης (οι κυριότερες πρωτοπορίες είναι το νταντά και ο υπερρεαλισμός).
- ❖ Η ονομασία «φουτουρισμός» προέρχεται από την ιταλική λέξη *futurismo*, που μεταφράζεται ως «μελλοντισμός».
- ❖ Ο φουτουρισμός αποτελεί το πιο στομφώδες και μεγαλεπήβολο καλλιτεχνικό κίνημα του περασμένου αιώνα.

Φουτουρισμός

Πηγή:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Umberto_Boccioni,_1913,_Dynamism_of_a_Cyclist_\(Dinamismo_di_un_ciclista\),_oil_on_canvas,_70_x_95_cm,_Gianni_Mattioli_Collection,_on_long-term_loan_to_the_Peggy_Guggenheim_Collection,_Venice.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Umberto_Boccioni,_1913,_Dynamism_of_a_Cyclist_(Dinamismo_di_un_ciclista),_oil_on_canvas,_70_x_95_cm,_Gianni_Mattioli_Collection,_on_long-term_loan_to_the_Peggy_Guggenheim_Collection,_Venice.jpg)

Φουτουρισμός

Το φουτουριστικό κίνημα εμφανίστηκε στις 20 Φεβρουαρίου 1909, όταν ο εισηγητής του, ο (πρώην συμβολιστής) Ιταλός ποιητής F. T. Marinetti (1876-1944) δημοσίευσε στην παρισινή εφημερίδα *Le Figaro* το φουτουριστικό μανιφέστο.

Πηγή:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Manifesto_of_Futurism.jpg

Πηγή:
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Figaro_4_aout_1914.jpg

Φουτουρισμός

❖ Το μανιφέστο του Φουτουρισμού

1. Θέλουμε να τραγουδήσουμε την αγάπη για τον κίνδυνο, τη συνήθεια στην ενέργεια και την απερισκεψία.
2. Η τόλμη, η θρασύτητα, η επανάσταση θα είναι ουσιώδη στοιχεία της ποίησής μας.
3. Η λογοτεχνία μέχρι σήμερα, εκθειάζε τη στοχαστική ακινησία, την έκσταση και τον ύπνο. Εμείς θέλουμε να εκθειάσουμε την επιθετικότητα, την πυρετώδη αγρυπνία. Το βήμα τροχάδην, το πήδημα θανάτου, το ράπισμα και τη γροθιά.

Φουτουρισμός

❖ Το μανιφέστο του Φουτουρισμού

4. Εμείς δηλώνουμε ότι το θαυμαστό μέρος του κόσμου πλουτίστηκε με μια καινούρια ομορφιά: την ομορφιά της ταχύτητας. Ένα αυτοκίνητο κούρσας με το καπό στολισμένο με χοντρούς σωλήνες όμοιους με φίδια που βγάζουν εκρηκτικό χνώτο... ένα βρυχώμενο αυτοκίνητο, που μοιάζει να τρέχει πάνω σ' ένα πολυβόλο, είναι πιο όμορφο από τη Νίκη της Σαμοθράκης.
5. Θέλουμε να υμνήσουμε τον άνθρωπο που κρατάει το τιμόνι, κι όταν ορμά στο διάστημα η ιδανική λόγχη του, διασχίζει τη Γη, διαγράφοντας τον κύκλο της τροχιάς της.
6. Ο ποιητής πρέπει να επιδοθεί με πάθος, επιδεκτικότητα και γενναιοδωρία στην αύξηση της ενθουσιώδους φλόγας των αρχέγονων στοιχείων.

Φουτουρισμός

❖ Το μανιφέστο του Φουτουρισμού

7. Δεν υπάρχει πια ομορφιά, παρά μέσα στον αγώνα. Ένα έργο που δεν έχει επιθετικό χαρακτήρα, δεν μπορεί να είναι ένα αριστούργημα. Η ποίηση πρέπει να γίνεται αντιληπτή σαν βίαιη έφοδος εναντίον των άγνωστων δυνάμεων με σκοπό να τις περιορίσει και να τις εξασθενίσει μπροστά στον άνθρωπο.
8. Βρισκόμαστε στο έσχατο ακρωτήριο των αιώνων! Γιατί πρέπει να προφυλαγόμαστε από ενδεχόμενες παγίδες, εφ' όσον θέλουμε να παραβιάσουμε τις μυστηριακές πόρτες του Αδύνατου. Ο Χρόνος και ο Χώρος πέθαναν χτες. Εμείς ζούμε κιόλας το απόλυτο, γιατί πλέον έχουμε δημιουργήσει την αιώνια ταχύτητα πανταχού παρούσα.
9. Θέλουμε να δοξάσουμε τον πόλεμο - μοναδική υγεία στον κόσμο - το μιλιταρισμό, τον πατριωτισμό, την καταστρεπτική στάση των αναρχικών, τις ωραίες ιδέες που γι' αυτές πεθαίνει κανείς, και την περιφρόνηση στη γυναίκα.

Φουτουρισμός

❖ Το μανιφέστο του Φουτουρισμού

10.Θέλουμε να καταστρέψουμε τα μουσεία, τις βιβλιοθήκες, τις ακαδημίες κάθε είδους, και να πολεμήσουμε εναντίον της ηθικολογίας, του φεμινισμού και εναντίον κάθε ευκαιριακής κι ωφελμιστικής ταπεινότητας.

11.Θα τραγουδήσουμε τα μεγάλα πλήθη, στη δουλειά, στη διασκέδαση, στην ανταρσία: θα τραγουδήσουμε τις πολύχρωμες και πολύφωνες θάλασσες των εξεγέρσεων στις μοντέρνες πρωτεύουσες· θα τραγουδήσουμε την κυματιστή νυχτερινή φλόγα των ναυστάθμων και των πυρπολημένων ναυπηγείων από βίαια ηλεκτρικά φεγγάρια· τους αδηφάγους σταθμούς που καταβροχθίζουν φίδια που καπνίζουν· τα εργοστάσια να κρέμονται στα σύννεφα απ' τις ελικοειδείς κλωστές των καπνών τους· τα γεφύρια όμοια με γιγάντιους γυμναστές, που δρασκελούν τα ποτάμια, αστράφτοντας κάτω απ' τον ήλιο με τη λάμψη των μαχαιριών· τα περιπετειώδη ατμόπλοια που οσμίζονται τον ορίζοντα· τις μεγαλόσωμες ατμομηχανές που ποδοκροτούν στις σιδηροτροχιές σαν πελώρια ατσάλινα άλογα χαλιναγωγημένα με σωλήνες, και το ολισθηρό πέταγμα των αεροπλάνων, που ο έλικάς τους ανεμίζει στο κενό σαν σημαία και μοιάζει να χειροκροτά καθώς ένα ενθουσιώδες πλήθος.

Φουτουρισμός

❖ Το μανιφέστο του Φουτουρισμού

12. Από την Ιταλία, εξαπολύουμε στον κόσμο αυτό το μανιφέστο της φλογερής και ορμητικής βίας, με το οποίο ιδρύουμε σήμερα τον *Φουτουρισμό*, γιατί θέλουμε να ελευθερώσουμε αυτή τη χώρα απ' τη δύσοσμη γάγγραινα των καθηγητών, των αρχαιολόγων, των Κικερώνων και του εμπορίου αρχαιοτήτων.

- Ο Φουτουρισμός λοιπόν υποστηρίζει την έντονη αντίδραση σε καθετί παραδοσιακό και ολοκληρωτική απόρριψη του παρελθόντος και όλων όσων το αντιπροσωπεύουν.
- Όπως λέει και το όνομά του, μέσα από αυτή την απόρριψη του παρελθόντος, ο φουτουρισμός επιθυμεί να υμνήσει το μέλλον και ειδικά αυτό που θα προσφέρει στην ανθρωπότητα ο σύγχρονος τεχνολογικός και βιομηχανικός πολιτισμός. Οι φουτουριστές καλλιτέχνες υμνούν τη δύναμη, την ταχύτητα, τη μηχανή, ακόμη και τα πολυβόλα ή τον πόλεμο, αφού με αυτά αλλάζει ο κόσμος. Έμβλημά τους είναι το τετράπτυχο:

«Ελευθερία, δράση, ταχύτητα, μηχανή»

Φουτουρισμός

- Ο ιδρυτής του φουτουρισμού Filippo Tommaso Marinetti γράφει :
- «Ο Φουτουρισμός βασίζεται στην πλήρη ανανέωση της ανθρώπινης ευαισθησίας που προκαλείται από τις επιστημονικές ανακαλύψεις. Οι άνθρωποι που χρησιμοποιούν τον τηλέγραφο, το τηλέφωνο, το ποδήλατο, τη μοτοσικλέτα, το αυτοκίνητο, το υπερωκεάνιο, το αεροπλάνο, τον κινηματογράφο, τη μεγάλη εφημερίδα δεν έχουν ανακαλύψει ακόμη πως αυτά τα μέσα επικοινωνίας, μεταφοράς και πληροφόρησης ασκούν αποφασιστική επίδραση στην ψυχή τους».

Φουτουρισμός

- ❖ Όπως όλες οι πρωτοπορίες, ο φουτουρισμός χαρακτηρίζεται από μια προκλητική διάθεση προς το κοινό. Στην προσπάθειά τους να προκαλέσουν αλλά και να συνδέσουν την τέχνη με τη ζωή, οι φουτουριστές οργάνωναν δημόσιες εκδηλώσεις.
- ❖ Οι καλλιτέχνες του Φουτουρισμού χρησιμοποιούν τον όρο "Συγχρονικότητα" για να υποδηλώσουν την αλληλοδιείσδυση των επιπέδων, του χώρου και του χρόνου, της μορφής και της ατμόσφαιρας.
- ❖ Σ' αυτό το πλαίσιο, στις "φουτουριστικές βραδιές" που οργάνωναν κυρίως σε θέατρα, γίνονταν ταυτόχρονες παρουσιάσεις αφηγήσεων, απαγγελιών ποιημάτων ("λέξεις ελεύθερες" χωρίς σύνταξη) και φουτουριστικής μουσικής (αναμείξεις θορύβων από μηχανές, εκρήξεις, τριξίματα, κραυγές, κ.ά.).
- ❖ Αυτό το θέαμα δρωμένων που δημιουργούσαν είχε πολλές φορές επεισοδιακό χαρακτήρα. Συνήθως τελείωνε με πολυτάραχες συμπλοκές ανάμεσα σε αγανακτισμένους θεατές που γιουχάριζαν και καλλιτέχνες, οι οποίοι επικροτούσαν τις εκδηλώσεις της αποδοκιμασίας τους.

Φουτουρισμός

- Με την καθοδήγηση του Marinetti οδηγήθηκαν στην πολιτική δράση και μετά το 1920 συνδέθηκαν με τον φασισμό του Μουσολίνι.
- Ήδη, όμως, την εποχή εκείνη ο φουτουρισμός βρισκόταν σε κάμψη· ειδικά στο χώρο της λογοτεχνίας, μπορούμε να πούμε ότι είχε ουσιαστικά σβήσει.
- Στη Ρωσία εκδηλώθηκε μια ορισμένη εκδοχή του φουτουρισμού, αρκετά διαφορετική από την ιταλική: περίπου την εποχή της Ρωσικής Επανάστασης του 1917, ποιητές όπως ο Βλαντιμίρ Μαγιακόφσκι και ο Βίκτορ Χλέμπνικοφ, έδωσαν τα καλύτερα δείγματα φουτουριστικής ποίησης. Η ρωσική φουτουριστική ποίηση δεν είναι φιλοπόλεμη, όπως η ιταλική. Η πολιτική θέση του ρωσικού φουτουρισμού διαφοροποιείται ριζικά από εκείνη του ιταλικού φουτουρισμού.

Φουτουρισμός

- Ο ρώσος ποιητής Βλαντιμίρ Μαγιακόφσκι υπήρξε ο κορυφαίος εκπρόσωπος του ρωσικού φουτουρισμού.
- Το 1912, ο κύκλος των ρώσων φουτουριστών εξέδωσε μανιφέστο με τίτλο «Χαστούκι στο γούστο του κοινού».
- Στο Μανιφέστο έγραφαν: «Το παρελθόν είναι στενάχωρο. Η Ακαδημία, ο Πούσκιν, ο Ντοστογιέφσκι, ο Τολστόι, είναι πιο ακατανόητοι κι από ιερογλυφικά.»
- Μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση, πολλοί φουτουριστές βρέθηκαν σε επίσημες θέσεις από τις οποίες θα μπορούσαν να ελέγχουν τη λογοτεχνία, αλλά το Κόμμα δεν ενδιαφέρθηκε για τις πολιτικές της Πρωτοπορίας.

Φουτουρισμός

- Ειδικά σε ό,τι αφορά τη λογοτεχνία, τα βασικά χαρακτηριστικά του φουτουρισμού είναι τα εξής:
 - Προσπάθεια για τη δημιουργία μιας νέας αισθητικής, η οποία θα μεταμορφώσει κυριολεκτικά την τέχνη· για τους φουτουριστές, όλα τα θέματα και όλες οι μορφές είναι κατάλληλες για την τέχνη και τίποτε δεν πρέπει να αποκλείεται εξ αρχής.
 - Συστηματική προσπάθεια για δημιουργία νέων μορφών τέχνης· οι φουτουριστές εγκαταλείπουν όλους τους καθιερωμένους ποιητικούς ρυθμούς και προωθούν τη χαλαρή και ανορθόδοξη πολλές φορές σύνταξη, την ολοκληρωτική απουσία στίξης, τα λεγόμενα γεωμετρικά ή σχηματικά και ταυτόχρονα φωνητικά ποιήματα, τις τεχνικές του κολάζ και του μοντάζ, τη μέθοδο των ελεύθερων λέξεων σε συνδυασμό με τις πιο αναπάντεχες και συναρπαστικές εικόνες, ένα εντελώς νέο ποιητικό λεξιλόγιο, το οποίο περιλαμβάνει ακόμη και μαθηματικά σύμβολα, κτλ.

Φουτουρισμός

- Στις 11 Μαΐου 1912 δημοσιεύτηκε στο Μιλάνο το *Τεχνικό Μανιφέστο της Φουτουριστικής Λογοτεχνίας*, όπου επιχειρείται η μετάβαση από τον «ελεύθερο στίχο» στις «ελεύθερες λέξεις», μέσα από την κατάργηση της σύνταξης, του επιθέτου και της στίξης.
- Ο ριζοσπαστικός δυναμισμός της Πρωτοπορίας εκδηλώθηκε ακόμη πιο ξεκάθαρα στην υφή της γραφής τους.
- Όπως έγραφε ο Filippo Tommaso Marinetti, στο μανιφέστο του 1913, οι φουτουριστές αποσκοπούσαν, ούτε λίγο ούτε πολύ, σε μια «τυπογραφική επανάσταση», που θα έδινε διέξοδο στον «ουσιώδη και συνθετικό λυρισμό, στην αχαλίνωτη φαντασία, σε λέξεις εν ελευθερία».

Φουτουρισμός

Οι συμβάσεις της σελίδας όφειλαν να αρθούν, το συντακτικό να αποσυναρμωστεί, τα τυπογραφικά στοιχεία να μετατοπιστούν, ώστε να αφήσουν τη γραμμένη αράδα να σχηματίσει «μια αλυσίδα εξεικονισμένων αισθήσεων και αναλογιών» που θα παρακάμπτει τη διάκριση ανάμεσα στο κείμενο ως σημασιολογική μονάδα και στο κείμενο ως *object d'art* (αντικείμενο τέχνης).

Πηγή: <https://en.wikipedia.org/wiki/File:Marinetti-Motagne.jpg>

Φουτουρισμός

Τεχνικό Μανιφέστο της φουτουριστικής λογοτεχνίας

- Στο αεροπλάνο, καθισμένος στον κύλινδρο της βενζίνης, ζεσταίνοντας την κοιλιά, από τη θέση του αεροπόρου, αισθανόμουν τη γελοία ματαιότητα της αρχαίας σύνταξης, κληροδοτημένη από τον Όμηρο. [...]
 - Να τι μου λέει ο περιστρεφόμενος έλικας, ενώ πετούσα στα διακόσια μέτρα, πάνω απ' τις πυκνές καπνοδόχους του Μιλάνου. Κι ο έλικας προσθέτει:
1. Πρέπει να καταστραφεί η σύνταξη, εκθέτοντας τα ουσιαστικά στην τύχη, έτσι όπως γεννιούνται.
 2. Πρέπει να χρησιμοποιείται το ρήμα στο απαρέμφατο, γιατί προσαρμόζεται με ελαστικότητα στο ουσιαστικό, χωρίς να το υποτάσσει στο εγώ του συγγραφέα που παρατηρεί ή φαντάζεται. Το ρήμα στο απαρέμφατο, μόνο, μπορεί να δώσει την έννοια της συνέχειας της ζωής και την ελαστικότητα της διαισθήσεως που την κάνει αντιληπτή.
 3. Πρέπει να καταργηθεί το επίθετο, γιατί το ουσιαστικό γυμνό, διατηρεί το βασικό του χρώμα. Το επίθετο διαθέτοντας από μόνο του κάποια απόχρωση, δεν συμβιβάζεται με τη δυναμική οπτική μας, γιατί προϋποθέτει μια παύση, ένα στοχασμό.

Φουτουρισμός

Τεχνικό Μανιφέστο της φουτουριστικής λογοτεχνίας

4. Πρέπει να καταργηθεί το επίρρημα, παλιά πόρπη, που κρατά ενωμένες τις λέξεις, τη μια με την άλλη. Το επίρρημα διατηρεί στη φράση μια ενοχλητική ενότητα του τόνου.
5. Κάθε ουσιαστικό πρέπει να έχει το διπλό του, δηλαδή το ουσιαστικό πρέπει να ακολουθείται, χωρίς σύνδεσμο, από το ουσιαστικό εκείνο με το οποίο συνδέεται δι' αναλογίας. Παράδειγμα: άνθρωπος-τορπιλοβόλο, γυναίκα-κόλπος, πλήθος-κυματοθραύστης, πλατεία-χοάνη, πόρτα-κρουνός. Επειδή η εναέρια ταχύτητα πολλαπλασίασε τη γνώση μας για τον κόσμο, η αντίληψη μέσω της αναλογίας γίνεται όλο και πιο φυσική για τον άνθρωπο. Πρέπει να εξαλειφθεί το πώς, το όπως, το έτσι, το σαν. Πιο σωστά, χρειάζεται ν' αναλύουμε άμεσα το αντικείμενο με την εικόνα που αυτό ανακαλεί, δίνοντας την εικόνα μέσα από μια μόνο λέξη, ουσιώδη.
6. Να καταργηθεί και η στίξη. Εφ' όσον θα 'χουν εξαλειφθεί τα επίθετα, τα επιρρήματα και οι σύνδεσμοι, η στίξη φυσιολογικά χάνεται στην ποικιλόμορφη ροή ενός ζωντανού στυλ που γεννιέται από μόνο του, και δημιουργείται δίχως τις παράλογες παύσεις που απαιτούν τα κόμματα και οι τελείες. Για να τονισθούν μερικές κινήσεις και να δειχθεί η κατεύθυνσή τους θα χρησιμοποιούνται τα σημεία των μαθηματικών: + - X := < >, και τα σημεία της μουσικής.

Φουτουρισμός

Τεχνικό Μανιφέστο της φουτουριστικής λογοτεχνίας

7. Οι συγγραφείς έχουν περιοριστεί μέχρι τώρα στην άμεση αναλογία. Παρομοιάζουν λόγου χάρη το ζώο με τον άνθρωπο ή μ' ένα άλλο ζώο, πράγμα που ισοδυναμεί περίπου μ' ένα είδος φωτογραφίας. Παρομοίασαν λ.χ. ένα φοξ-τεριέ μ' ένα μικρούλικο καθαρόαιμο. Άλλοι, πιο προωθημένοι, θα μπορούσαν να παρομοιάσουν το ίδιο φοξ-τεριέ, ανήσυχο, μ' ένα μικρό αμάξι Morse. Εγώ αντίθετα θα το παρομοίαζα με βραστό νερό. Μέσα εδώ, υπάρχει μια διαβάθμιση αναλογιών, όλο και πιο πλατιών· υπάρχουν σχέσεις όλο και πιο βαθιές και σταθερές, μολονότι πάρα πολύ μακρινές μεταξύ τους.
8. Η αναλογία δεν είναι άλλο από τη βαθιά αγάπη που συνδέει πράγματα απομακρυσμένα μεταξύ τους που φαίνονται διαφορετικά και εχθρικά το ένα προς το άλλο. Μόνο μέσω ευρύτατων αναλογιών, ένα ορχηστρικό στυλ, σ' ένα χρόνο πολύχρωμο, πολυφωνικό και πολύμορφο μπορεί ν' αγκαλιάσει τη ζωή της ύλης.
9. [...] Οι εικόνες δεν είναι άνθη για να διαλέξει κανείς και με φειδώ να μαζέψει, όπως έλεγε ο Voltaire. Αυτές αποτελούν το ίδιο το αίμα της ποίησης. Η ποίηση πρέπει να είναι μια αδιάκοπη ακολουθία νέων εικόνων, ενώ δίχως αυτές δεν είναι άλλο παρά αναιμία και χλώρωση.
10. Όσο ευρύτερες σχέσεις δημιουργούν οι εικόνες μεταξύ τους, τόσο πιο πολύ διατηρούν αυτές τη δύναμη της καταπλήξεως. [...] Πρέπει λοιπόν να καταργήσουμε τις στερεότυπες εικόνες που περιέχει η γλώσσα, τις άχρωμες μεταφορές, δηλαδή σχεδόν τα πάντα.

Φουτουρισμός

Τεχνικό Μανιφέστο της φουτουριστικής λογοτεχνίας

11. Μας φωνάζουν: "Η λογοτεχνία σας δεν θα 'ναι ωραία! Δεν θα 'χουμε πια τη λεκτική συμφωνία, με τους αρμονικούς παλμούς και τις ηρεμιστικές καντέντσες!" Αυτό σαφώς εννοείται! Τι τύχη! Εμείς αντίθετα χρησιμοποιούμε όλους τους κτηνώδεις ήχους και τις εκφραστικές κραυγές της βίαιης ζωής που μας περιβάλλει. Ας τολμήσουμε το άσχημο στη λογοτεχνία, και ας σκοτώσουμε, όπου βρίσκεται, τη μεγαλοπρέπεια. Εμπρός! Μη λογαριάζετε το ύφος των μεγάλων ιερέων, αλλ' ακούστε με! Πρέπει να φτύνουμε κάθε μέρα στο Βωμό της Τέχνης!
12. Εμείς θα εισβάλλουμε στην απεριόριστη εξουσία της ελεύθερης διαίσθησης. Μετά τον ελεύθερο στίχο, να που επιτέλους γεννήθηκαν οι ελεύθερες λέξεις! [...]
13. Μετά το ζωικό βασίλειο, ιδού αρχίζει το βασίλειο της μηχανής. Με τη γνώση και τη φιλία της ύλης, της οποίας οι επιστήμονες δεν μπορούν να γνωρίζουν παρά μονάχα τις φυσικο-χημικές αντιδράσεις, εμείς προετοιμάζουμε τη δημιουργία του μηχανικού ανθρώπου με τ' ανταλλακτικά του. Θα τον ελευθερώσουμε απ' την ιδέα του Θανάτου, και επομένως, απ' τον ίδιο το Θάνατο, ανώτατο προσδιορισμό του λογικού του.

Φουτουρισμός

Τεχνικό Μανιφέστο της φουτουριστικής λογοτεχνίας

- ❖ Το ποίημα *Zang Tumb Tumb* αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των λέξεων σε ελεύθερη διάταξη. Πρόκειται για ένα ηχητικό και σχηματικό ποίημα, το οποίο γράφτηκε από τον Filippo Tommaso Marinetti.
- ❖ Παρουσιάστηκε αποσπασματικά σε περιοδικά από το 1912 έως το 1914.
- ❖ Εκδόθηκε ως βιβλίο το 1914, στο Μιλάνο.
- ❖ Αναφέρεται στη Μάχη της Αδριανούπολης (1912), την οποία είχε παρακολουθήσει ο Marinetti ως πολεμικός ανταποκριτής για τη γαλλική εφημερίδα *L'Intransigeant*.
- ❖ Στο ποίημα παρουσιάζονται ελεύθερες λέξεις (*Parole in libertà*) σε συνδυασμό με ήχους πυροβολισμών και εκρήξεων.

Φουτουρισμός

Πηγή: <https://en.wikipedia.org/wiki/File:ZangTumbTumb-1914.jpg>

Φουτουρισμός

- ❖ Το ποίημα αυτό άσκησε τεράστια επιρροή στην αναδυόμενη κουλτούρα της ευρωπαϊκής avant-garde και θεωρείται χαρακτηριστικό έργο της μοντέρνας τέχνης.
- ❖ Οι δυναμικοί ρυθμοί και οι ονοματοποιητικές λέξεις παρουσιάζονται μέσα από την επαναστατική χρήση διαφόρων τυπογραφικών στοιχείων, σχημάτων, γραφικών σχεδίων και μεγεθών.
- ❖ Ως ένα μεγάλο ηχητικό ποίημα αποτελεί μνημείο της πειραματικής λογοτεχνίας. Πρόκειται για χείμαρρο από τηλεγραφικές λέξεις, χρώματα και επιφωνήματα που ενώνεται με τις στριγγλιές των τρένων, το κροτάλισμα των πολυβόλων και το τα-τα-τα των τηλεγραφικών μηνυμάτων.

Φουτουρισμός

ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

- Όπως όλες οι πρωτοπορίες, ο φουτουρισμός δεν συνδέεται μόνο με τη λογοτεχνία. Μπορεί μάλιστα να υποστηριχθεί ότι επηρέασε κυρίως τις **εικαστικές τέχνες (π.χ. ζωγραφική, γλυπτική, αρχιτεκτονική)** και λιγότερο τη λογοτεχνία ή το θέατρο.
- Υπήρξε ιδιαίτερα ευρηματικός όσον αφορά τη **ζωγραφική** και τη **γλυπτική**. Οι δεσπόζουσες μορφές του ήταν ζωγράφοι:
 - **Κάρλο Μπάλα**
 - **Ουμπέρτο Μποτσιόνι**
 - **Κάρλο Καρά**
 - **Λουίτζι Ρούσολο**
 - **Τζιοβάνι Σεβερίνι**

Φουτουρισμός

- Το *Μανιφέστο των Φουτουριστών Ζωγράφων* δημοσιεύτηκε με τη μορφή φυλλαδίου, στο περιοδικό του Filippo Tommaso Marinetti, με τίτλο *Poesia*, στις 11 Φεβρουαρίου 1910.
- Τα έργα των φουτουριστών ζωγράφων αγγίζουν την αφαίρεση.
- Επιδιώκουν τη «δέσμευση» της κίνησης πάνω στον πίνακα.
- Όπως ο κυβισμός «κατακερμάτιζε» το αντικείμενο, για να αποδώσει όλες τις όψεις του, ο φουτουρισμός κατατεμάχισε την κίνηση, παρουσιάζοντας στην εικονιστική επιφάνεια τις διάφορες φάσεις της. Η κίνηση για τους φουτουριστές σήμαινε την έκφραση μια νέας ευαισθησίας, μιας νέας εποχής, της εποχής της μηχανής, της τρελής ταχύτητας και του δυναμισμού.
- Στόχος ήταν η «αληθινή επανάσταση της ευαισθησίας», η ρήξη με οτιδήποτε παλαιό ή παραδοσιακό στην τέχνη. Τα αντικείμενα δεν υπάρχουν μεμονωμένα, όπως τίποτε δεν υπάρχει μεμονωμένο στην πραγματική ζωή, αλλά αλληλοτέμνονται.

Carlo Carrà, *The Funeral of the Anarchist Galli*, 1911

➤ Το 1904 ο Καρρά είχε παρακολουθήσει την κηδεία κάποιου Γκάλλι που είχε σκοτωθεί σε μια διαδήλωση. Η αστυνομία διέταξε να μη γίνει η κηδεία στο νεκροταφείο, αλλά στην πλατεία που ήταν μπροστά απ' αυτό και απέκλεισε τους δρόμους. Οι αναρχικοί αντιστάθηκαν και ο Καρρά στάθηκε αυτόπτης μάρτυρας της μάχης που ακολούθησε.

➤ Ο Καρρά προσπάθησε να αποδώσει την έξαψη και τη συγκίνηση του «επαναστατικού προλεταριάτου» και να κάνει μια παραβολή για το θάνατο του ατόμου που βρίσκει τη δικαίωσή του στην αναγεννητική δύναμη των μαζών.

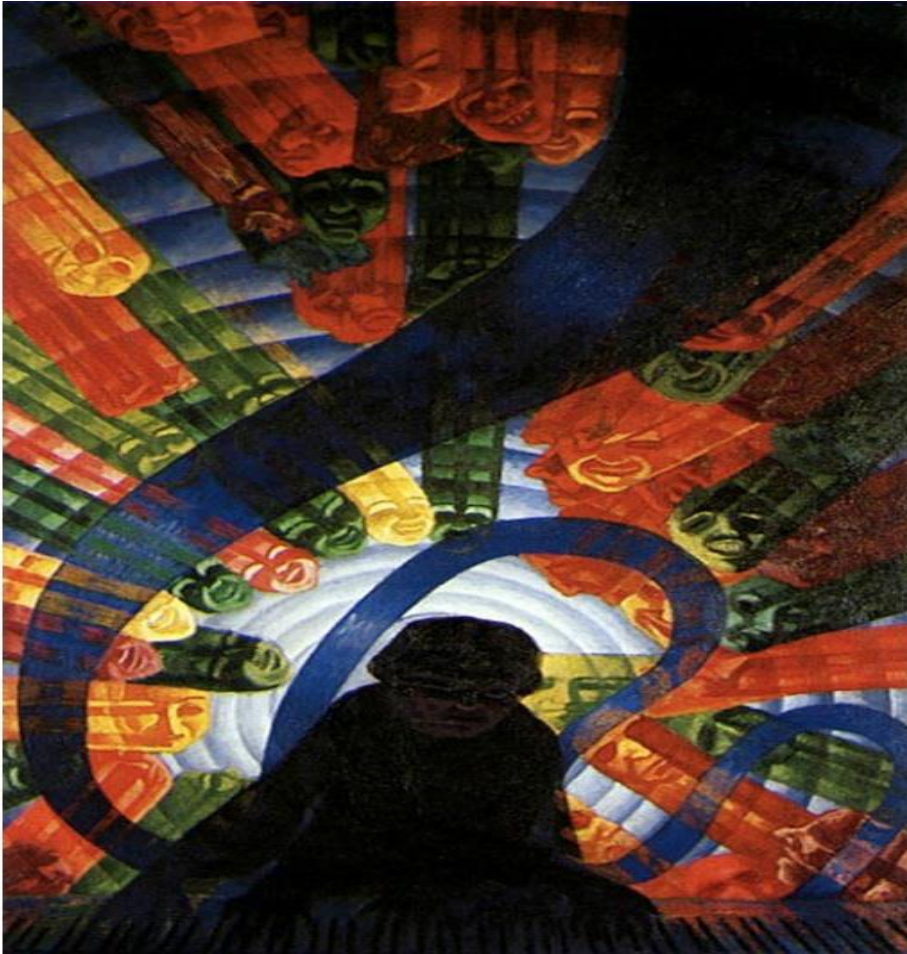
Umberto Boccioni, *The City Rises*, 1910, Oil on canvas

➤ Ο πίνακας *Η Πόλη ξυπνάει* είναι το τελευταίο από τα σημαντικά έργα του Μποτσίονι που έχουν ως θέμα τη μεγαλούπολη και αποτελεί μια προσπάθεια του καλλιτέχνη για μεγάλη σύνθεση της δουλειάς, του φωτός και της κίνησης.

➤ Το μεγάλο άλογο που φαίνεται στο πρώτο πλάνο αποτελεί ένα παράξενα αναχρονιστικό σύμβολο της φυσικής προσπάθειας, της δύναμης και της βιομηχανοποιημένης εργασίας.

Luigi Russolo, *Music*, 1911

- Ο Ρούσσολο ασχολήθηκε με την ποίηση, τη ζωγραφική, τη φιλοσοφία και πιο σταθερά με τη μουσική.
- Προερχόταν από οικογένεια μουσικών και το ενδιαφέρον του για τη ζωγραφική αφυπνίστηκε, σε μεγάλο βαθμό, χάρη στις επισκέψεις του στην Ακαδημία Μπρέρα του Μιλάνου, όταν σπούδαζε εκεί ο Καρρά.

Giacomo Balla (1871-1958), *Dynamism of a Dog on a Leash, 1912*

- Αυτό που ενδιέφερε τον Μπάλλα ήταν τα φυσικά φαινόμενα του φωτός και της κίνησης, και ο πειρασμός να τα συνδυάσει με τις τολμηρές οπτικές γωνίες και τις επιδέξιες πινελιές που χαρακτήριζαν το προσωπικό του ύφος.
- Ο πίνακας *Δεμένος Σκύλος* απεικονίζει ένα σκύλο που περπατάει, κουνώντας γρήγορα τα πόδια και την ουρά του, πλάι στην κυρία του. Το φόρεμα και τα κομψά μποτίνια σχηματίζουν έναν στρόβιλο καθώς κινούνται.

Φουτουρισμός

ΓΛΥΠΤΙΚΗ

- Η φουτουριστική γλυπτική - όπως και όλη η τέχνη του κινήματος - πρέπει να γίνει αντιληπτή ως μια μορφή τέχνης που διακηρύσσει την πλήρη ρήξη της με το παρελθόν.
- Οι αρχές της φουτουριστικής γλυπτικής δόθηκαν από τον καλλιτέχνη Ουμπέρτο Μποτσιόνι (1882-1916), στο *Τεχνικό Μανιφέστο της Φουτουριστικής Γλυπτικής*, που εκδόθηκε το 1912. Για να καταλάβουμε την ανανέωση της γλυπτικής μορφής, είναι καλύτερα να αναφερθούμε στα ίδια τα λόγια του καλλιτέχνη.

«Οι παραδοσιακοί γλύπτες φτιάχνουν τα αγάλματά τους να ορθώνονται μπροστά στο θεατή ή ο θεατής πρέπει να γυρίζει γύρω τους. Έτσι, κάθε δυνατή οπτική γωνία περιορίζεται στη μία πλευρά του αγάλματος ή του γλυπτικού συνόλου μια ορισμένη στιγμή. Αυτή η πορεία εξυπηρετεί μονάχα την αύξηση της ακινησίας του έργου. Το δικό μου σπινάλ της αρχιτεκτονικής δομής, αντίθετα, δημιουργεί μπροστά στο θεατή μια συνέχεια μορφών που του επιτρέπουν να ακολουθήσει ιδεατά (με τη δύναμη της φόρμας που ξεπηδά από την πραγματική φόρμα) μια καινούρια αφηρημένη περίμετρο, που εκφράζει το σώμα στις υλικές του κινήσεις».

Και συνεχίζει: «Εξαιτίας της παραμονής της εικόνας στον αμφιβληστροειδή, τα αντικείμενα που κινούνται πολλαπλασιάζονται και παραμορφώνονται. Οι εικόνες τους ακολουθούν η μία την άλλη σαν κύματα στο χώρο. Έτσι, ένα καλπάζον άλογο δεν έχει 4 πόδια, έχει 20».

Μποτσιόνι, Άλογο+Καβαλάρης+Σπίτι, 1914.

Πηγή:https://commons.wikimedia.org/wiki/File:GUGG_Dynamism_of_a_Speeding_Horse_%2B_Houses.jpg

Ουμπέρτο Μποτσιόνι,
Μοναδικές Μορφές Συνέχειας στο Χώρο,
1913

➤ Στο γλυπτό παρουσιάζεται ένας άνθρωπος που κινείται με ένταση σαν να σπάει με δύναμη το φράγμα του χώρου και μοιάζει να έχει χίλιους μύες. Μύες που δεν εμφανίζονται σε διάταξη, για να κάνουν το σώμα να κινηθεί προς τα εμπρός, αλλά που αυτή τη στιγμή, μπροστά στα μάτια μας, εκρήγνυνται κάτω από την πίεση της ίδιας της κίνησης.

➤ Το γλυπτό βασίζεται στη σπείρα. Συστρέφεται και αποκαλύπτεται σταδιακά στον θεατή, καθώς γυρίζει γύρω του.

➤ Μια τάση δείχνει να σπρώχνει τους όγκους από μέσα προς τα έξω, καθώς ξεχειλίζει η μορφή στο περιβάλλον της. Η μορφή εξαπλώνεται, διακόπτεται και τεμαχίζεται σε επίπεδα.

Πηγή:

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%27Unique_Forms_of_Continuity_in_Space%27,_1913_bronze_by_Umberto_Boccioni.jpg

*Ουμπέρτο Μποτσιόνι, Μοναδικές
Μορφές Συνέχειας στο Χώρο, 1913.*

Πηγή:<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:%27Unique Forms of Continuity in Space%27, 1913 bronze by Umberto Boccioni.jpg>

- **Δεν υπάρχει περίγραμμα.** Το μάτι διακόπτεται ολοένα, καθώς προσπαθεί να περιγράψει τη σιλουέτα του έργου.
- Το γλυπτό εκτέθηκε το 1913 στη Ρώμη και στο Παρίσι.
- Αντίγραφα του έργου υπάρχουν στην Ιταλία και στη Νέα Υόρκη.
- Το γύψινο πρωτότυπο βρίσκεται στο Μουσείο Μοντέρνας τέχνης, στο Σάο Πάολο.

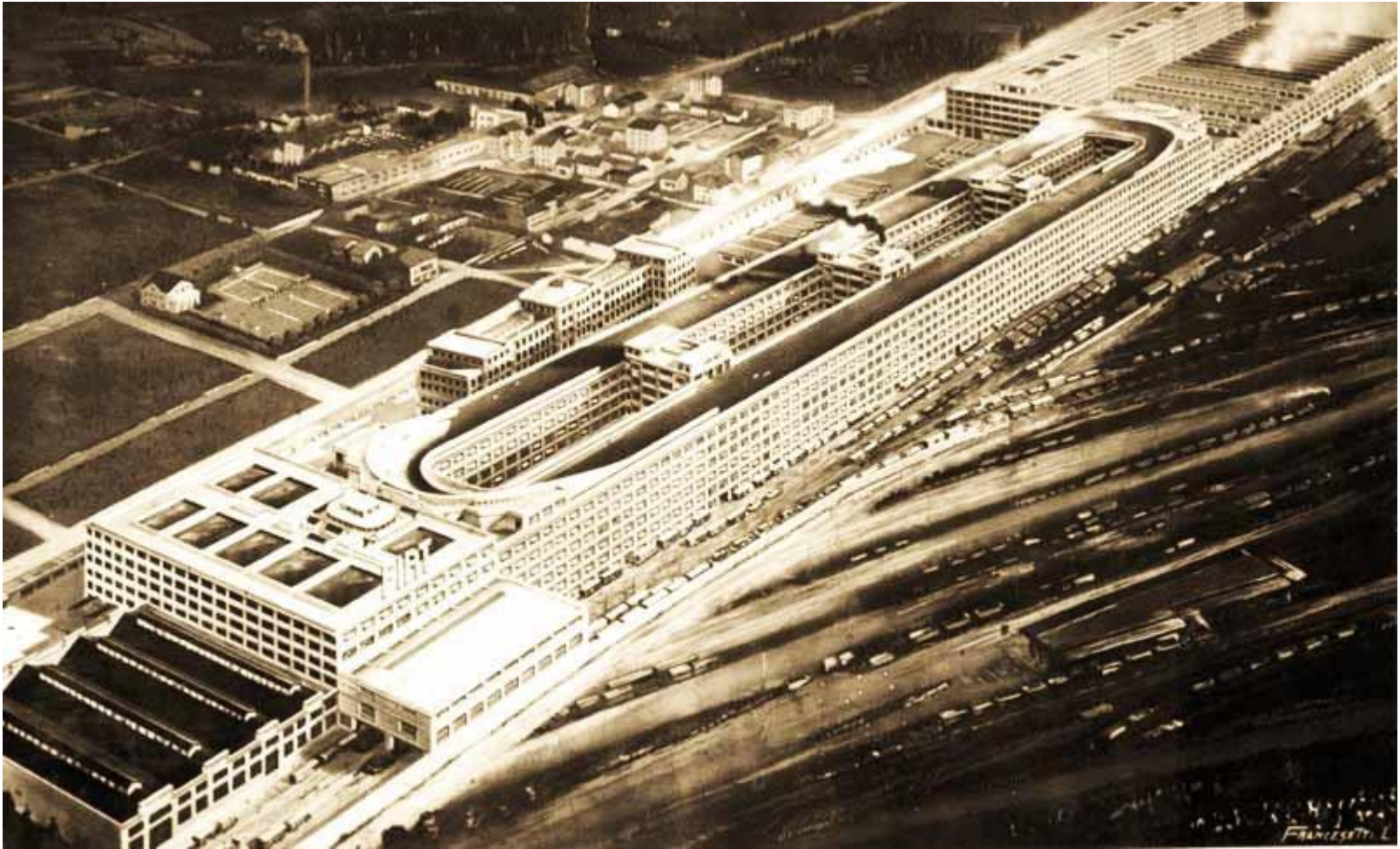
Φουτουρισμός

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

- Οι αρχιτέκτονες Αντόνιο Σαντ Ελία (Antonio Sant Elia, 1888-1916) και Μάριο Κιατόνε (M. Chiattonne, 1891-1957) είχαν παρουσιάσει στο Μιλάνο σχέδια και προγράμματα για μια «νέα πόλη», στην οποία τα κυκλοφοριακά προβλήματα επιλύονται διοχετεύοντας τις αρτηρίες της κυκλοφορίας σε διαφορετικά επίπεδα πάνω και κάτω από τα κτίρια.
- Ο Φουτουρισμός εμφανίζεται στην αρχιτεκτονική μέσα από τον ασπασμό της υπερκινητικότητας, της ρευστότητας και της λειτουργικότητας, αλλά και την ένταξη των ανακαλύψεων της μοντέρνας επιστήμης στη σύγχρονη κοινωνία.
- Στον σχεδιασμό αυτής της «νέας πόλης» κυριαρχούν κτίρια, τα οποία διαμορφώνονται σε πολλά επίπεδα, τα μεγάλα ύψη, η πλαστική εκμετάλλευση των δυνατοτήτων του μπετόν και μια νέα αισθητική της τεχνολογίας.
- Τα σκίτσα αυτά ενέπνευσαν αργότερα πολλούς αρχιτέκτονες και επηρέασαν την εξέλιξη της σύγχρονης αρχιτεκτονικής. Παρουσιάζονται τα βασικά χαρακτηριστικά (π.χ. λεπτότητα της πρόσοψης, υψηλός βαθμός αφαίρεσης) αυτού που αργότερα θα ονομαστεί *Διεθνές Στυλ (International Style)*.

Φουτουρισμός

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ

Πηγή: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Fiat_Lingotto_veduta-1928.jpg

Μοντερνισμός και Πρωτοπορίες

Βιβλιογραφία (επιλογή)

- Ανδρέας Καραντώνης, *Εισαγωγή στη Νεώτερη Ποίηση*, Αθήνα, Παπαδήμας, 1958, σ. 188-190.
- Mario Vitti, *Η γενιά του Τριάντα. Ιδεολογία και μορφή*, Αθήνα, Ερμής, 1979, σ. 85 - 183.
- Νάσος Βαγενάς, *Για έναν ορισμό του μοντέρνου στην ποίηση*, Αθήνα, Στιγμή, 1984.
- Δ. Ν. Μαρωνίτης, «Και λίγος ρεαλισμός», *Πίσω Μπρος. Προτάσεις και υποθέσεις για τη νεοελληνική ποίηση και πεζογραφία*, Αθήνα, Στιγμή, 1986, σ. 133-137.
- *Μοντέρνο και μεταμοντέρνο*, Αθήνα, Σμίλη, 1988.
- Αλέξ. Αργυρίου, *Η ελληνική ποίηση. Νεωτερικοί ποιητές του Μεσοπολέμου*, τ. 4, Αθήνα, Σοκόλης, 1990, σ. 25-28, 89-90.

Μοντερνισμός και Πρωτοπορίες

Βιβλιογραφία (επιλογή)

- *Μοντερνισμός: Η ώρα της αποτίμησης;*, Αθήνα, Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Σχολή Μωραΐτη, 1996
- Γ.Δ. Παγανός, *Μοντερνισμός και πρωτοπορίες*, Αθήνα, Σαββάλας, 2003.
- Τάκης Καγιαλής, *Η επιθυμία για το μοντέρνο· δεσμεύσεις και αξιώσεις της λογοτεχνικής διανόησης στην Ελλάδα του 1930*, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2007.
- «Μοντερνισμός», «Πρωτοπορία», *Λεξικό Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, Αθήνα, Πατάκης, 2007.
- Μάριο ντε Μικέλι, *Οι πρωτοπορίες της τέχνης του εικοστού αιώνα*, μετάφρ. Λένα Παπαματθεάκη, Αθήνα, Οδυσσέας, [χ.χ.].

Φουτουρισμός

Βιβλιογραφία (επιλογή)

Ιταλικός φουτουρισμός

- «Αφιέρωμα F. T. Marinetti και ο Ιταλικός Φουτουρισμός», επιμέλεια, ανθολόγηση, απόδοση: Μαρία Στεφανοπούλου, *Το Δέντρο*, τχ. 13 (Μάρτιος – Απρίλιος 1980).
- Κ. Τίσνταλ, Α. Μποτσόλα, *Φουτουρισμός*, μετάφρ. Δημοσθένης Κούρτοβικ, Αθήνα, Υποδομή, 1984.
- «Φουτουρισμός», αφιέρωμα, *Διαβάζω*, τχ. 141 (Απρίλιος 1986).
- Φ.Τ. Μαρινέτι, *Μανιφέστα του φουτουρισμού*, Αθήνα, Αιγόκερως, 1987.
- Νίκου Εγγονόπουλου, «Παρουσίαση του Φουτουρισμού με την ευκαιρία μιας επετείου», *Πεζά κείμενα*, Αθήνα, Ύψιλον, 1987, σ. 17-27.
- F.T. Marinetti, *Selected Poems and Related Prose*, New York, 1996.
- Matthew Affron, Mark Antliff, *Fascist Visions. Art and Ideology in France and Italy*, New Jersey, Princeton University Press, 1997.
- P. Wollen, B. Hein, M. Kirdy, S. Mitchell, B. Corra, V. Maiakovski, *Ο φουτουρισμός, ο κινηματογράφος και ο μαγιακόφσκι*, Αθήνα, Αιγόκερως, [χ.χ.]. [Περιέχει στοιχεία και για τον ρωσικό φουτουρισμό].

Φουτουρισμός

Βιβλιογραφία (επιλογή)

Ρωσικός φουτουρισμός

- Μαγιακόφσκι, *Ποιήματα*, πρόλογος – μετάφρ. Γιάννης Ρίτσος, Αθήνα, Κέδρος, 1981.
- Βλαντιμίρ Μαγιακόφσκι, *Ποίηση και επανάσταση*, μετάφρ. Αντώνης Βογιάζος, Αθήνα, Θεμέλιο, 1982.
- Χρ. Ντουνιά, «Πολιτική και καλλιτεχνική πρωτοπορία», *Λογοτεχνία και πολιτική. Τα περιοδικά της Αριστεράς στο μεσοπόλεμο*, Αθήνα, Καστανιώτης, 1996, σ. 263-286.
- Μαρία Τσαντσάνογλου, "Ρωσική λογοτεχνική πρωτοπορία. Μια ιστορική αναδρομή", *Αντί*, τχ. 626 (17 Ιανουαρίου 1997) 50-56.
- Roman Jakobson, *Το πρόβλημα Μαγιακόφσκι· μια γενιά που σπατάλησε τους ποιητές της*, μετάφρ. Ρένας Κοσσέρη, Αθήνα, Έρασμος, 2009.

Φουτουρισμός

Βιβλιογραφία (επιλογή)

Ελληνικός φουτουρισμός

- Άννα Κατσιγιάννη, «Ελληνικός φουτουρισμός», *Η Καθημερινή*, 17. 6. 1982 (Α'), 26. 6. 1982 (Β') και 1. 7. 1982 (Γ').
- Dimitrios Kargiotis, «On the Particularities of the Greek Avant-Garde», In: Hubert van den Berg/Lidia Gluchowska (eds.), *Transnationality, Nationalism and Internationalism in the European Avant-garde in the First Half of the Twentieth Century*, Leuven, Peeters, 2010.

Τέλος Ενότητας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Άννα-Μαρίνα Κατσιγιάννη, Τίτλος μαθήματος: «Πρωτοπορίες στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία και στην τέχνη του 20^{ού} αιώνα. Ενότητα 2: Πρωτοπορίες: Φουτουρισμός».

Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<https://eclass.upatras.gr/courses/LIT1853/>

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει) μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στο πλαίσιο του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση**» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

